

En ny livsmedelsberedskap – FoU-dagar för ekologisk produktion och konsumtion

Den 25 oktober 2023

Särskild utredare Ingrid Petersson

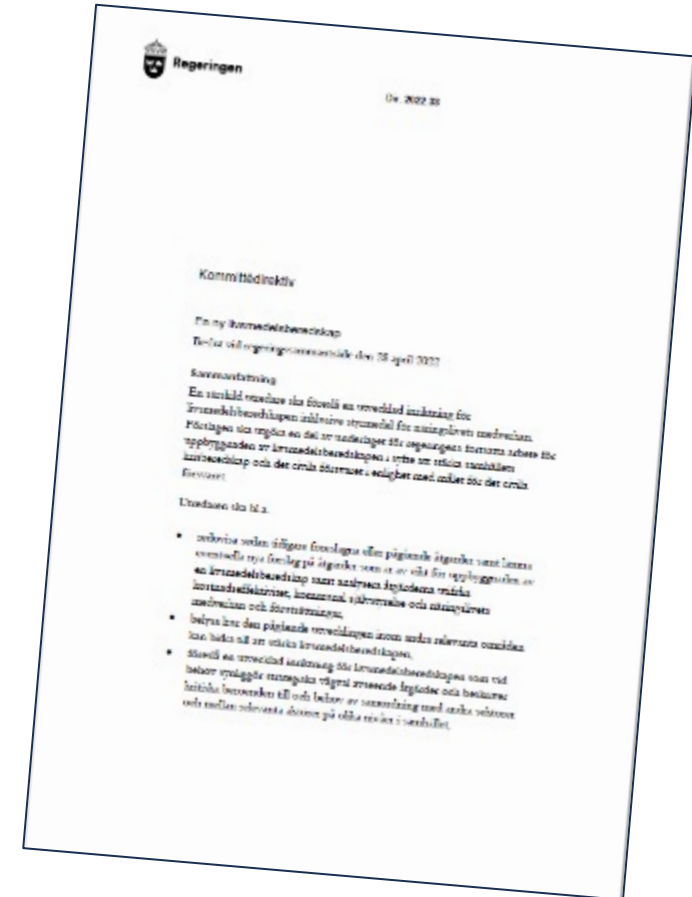
Utredningen om en ny livsmedelsberedskap (N 2022:02)

Utredningens uppdrag

Föreslå en utvecklad inriktning för livsmedelsberedskapen inklusive styrmedel för näringslivets medverkan

- Redovisa befintliga och nya åtgärder samt synliggöra strategiska vägval.
- Analysera befintliga och föreslå eventuella nya, kostnadseffektiva styrmedel för näringslivets medverkan.
- Beskriva kritiska beroenden till och behov av samordning med andra sektorer och mellan relevanta aktörer.
- Belysa hur den pågående utvecklingen inom andra relevanta områden kan bidra till att stärka livsmedelsberedskapen.

Bred representation i utredningen

Experter

- Livsmedelsverket
- Statens jordbruksverk
- Statens veterinärmedicinska anstalt
- Försvarmakten
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
- Statens energimyndighet
- Trafikverket
- Kommerskollegium
- Konkurrensverket
- Totalförsvarets forskningsinstitut
- Länsstyrelsen
- Socialstyrelsen

- Lantbrukarnas Riksförbund
- Livsmedelsföretagen
- Svensk Dagligvaruhandel
- Sveriges Kommuner och Regioner

Sakkunniga

- Landsbygds- och infrastrukturdepartementet
- Försvarsdepartementet
- Finansdepartementet
- Socialdepartementet
- Utrikesdepartementet

Varför en ny livsmedelsberedskap?

- + Dubbelt så många människor
- + Fler som bor i städer
- + Förändrad livsstil och kostvanor
- + Färre men större jordbruk
- + Inre marknaden utgör försörjningsområdet
- + Gemensam jordbrukspolitik och handelspolitik
- + Digitalisering och automatisering
- + Nya och nygamla hot
- + Totalförsvaret och säkerhetspolitik

= Det går inte (och vi bör inte) kopiera den gamla modellen för livsmedelsberedskap

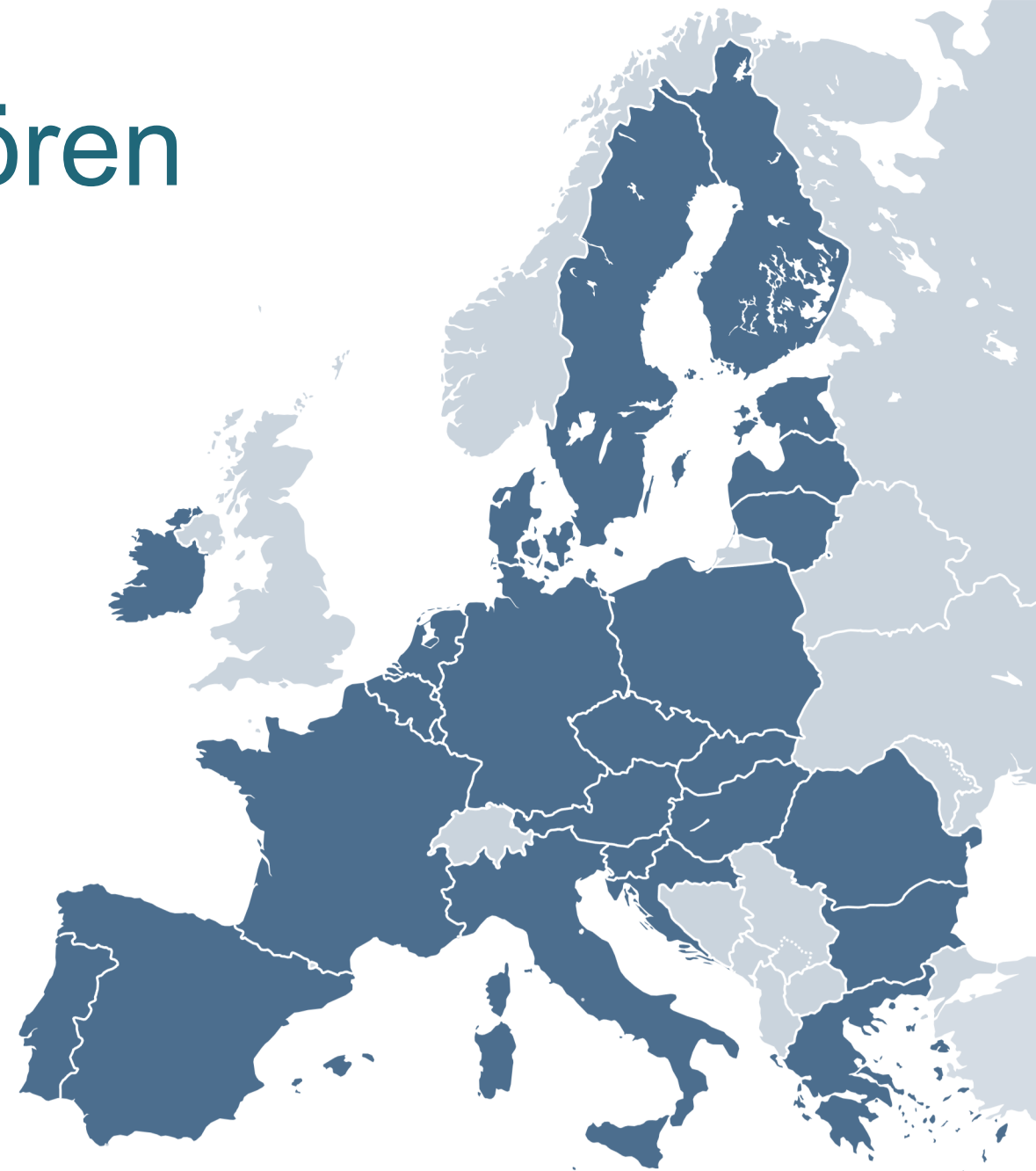

Potatiskö i Stockholm 1917.

EU den viktigaste aktören

Pandemin och kriget i Ukraina har gjort EU mer aktiva inom försörjningsberedskap

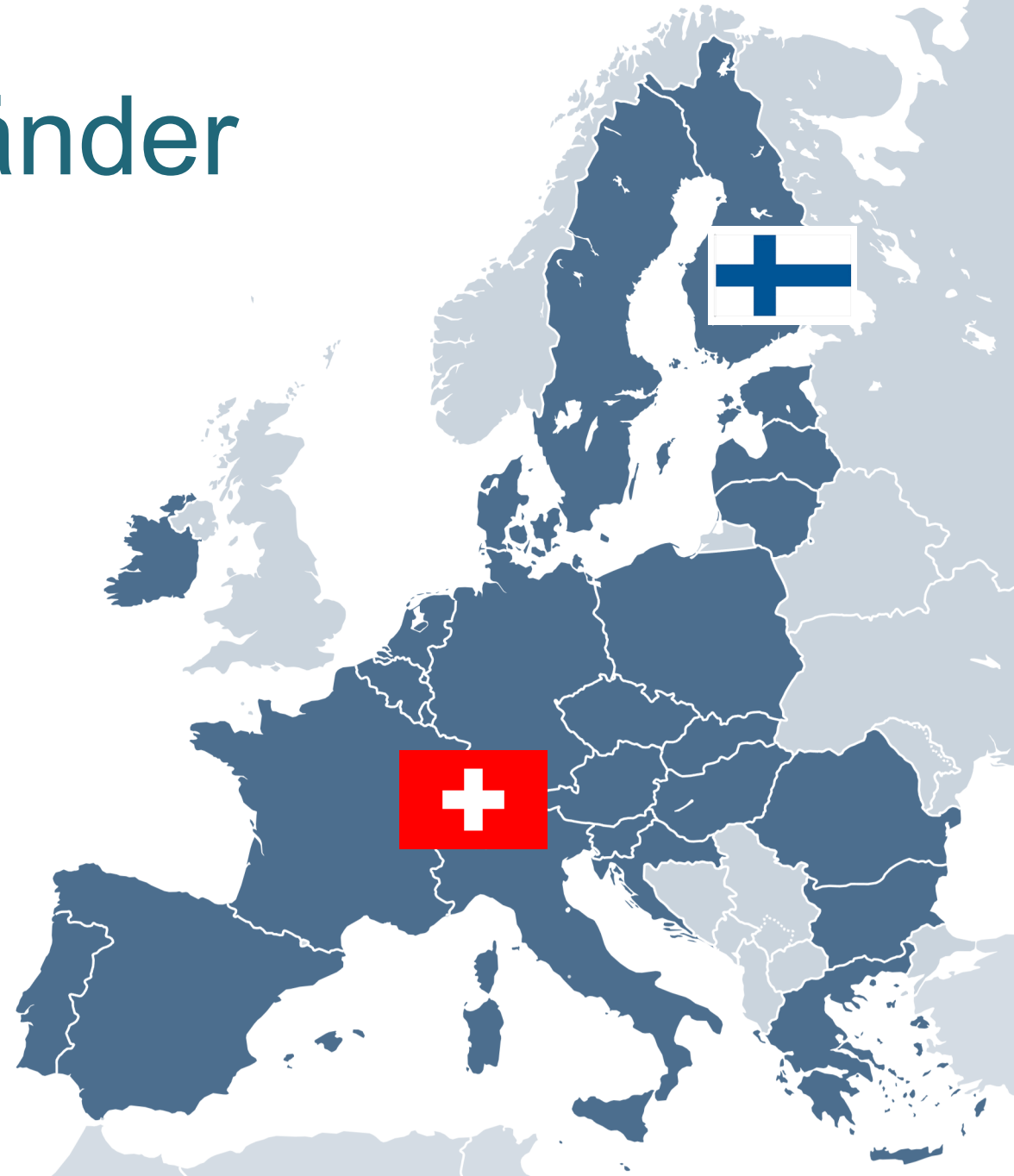
- Solidaritetskorridorer och liberaliserad handel.
- Ny mekanism för beredskap och insatser vid livsmedelsförsörjningskriser.
- Direktiv om kritiska entiteters motståndskraft (CER) samt åtgärder för en hög gemensam cybersäkerhetsnivå (NIS2).
- Förslag om horisontellt krisinstrument för den inre marknaden.

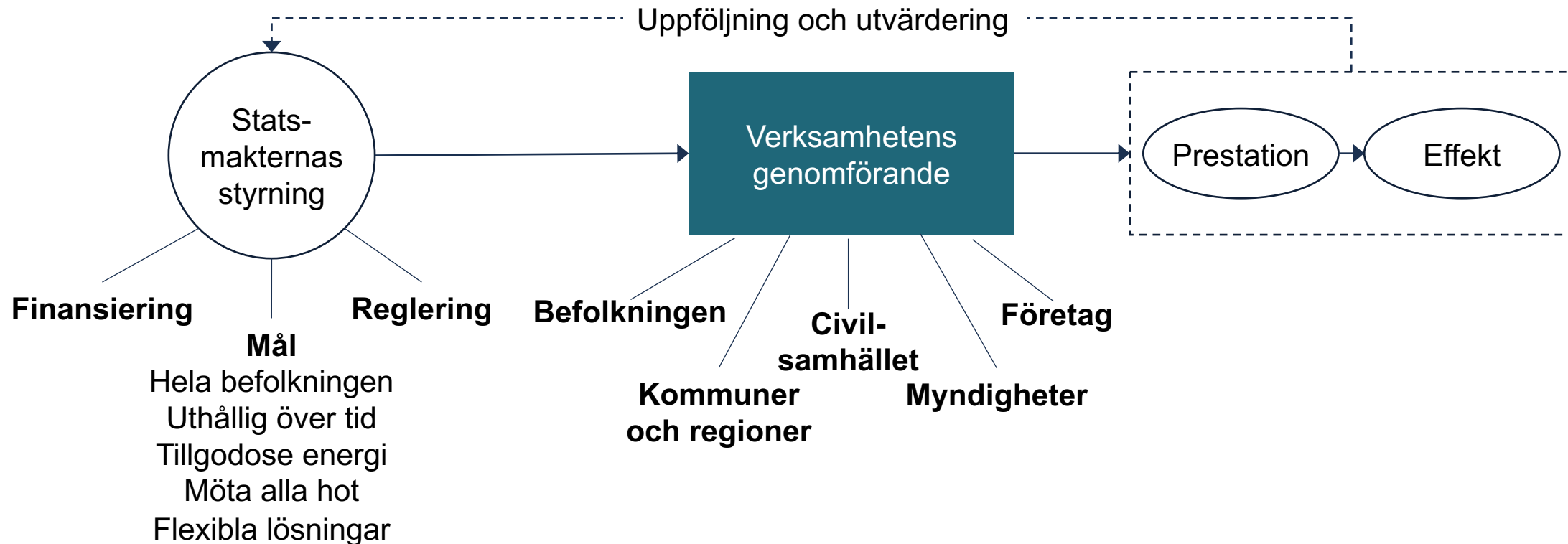
Vi kan lära av andra länder

Det finns goda exempel i andra länder, men skillnader måste beaktas

- Finland har en utbyggd försörjningsberedskap som bygger på långgående privat-offentlig samverkan och beredskapslagring.
- Schweiz har system för att tidigt upptäcka annalkande bristsituationer (och verktyg för att hantera det).
- Beredskapslagring inriktad på kritiska insatsvaror till primärproduktion.

En modell för livsmedelsberedskapen

Beredskapspolitik för det yttersta

Livsmedelsberedskap handlar ytterst om befolkningens överlevnad

- Beredskapspolitik handlar om att förbereda oss för allvarliga fredstida kriser, höjd beredskap och ytterst krig.
- Konkurrenskraftiga och robusta företag är grunden för försörjningsberedskapen.
- Näringspolitik handlar om att i vardagen skapa förutsättningar för jobb och växande företag.

Krigets krav – befolkningens överlevnad

Utrikeshandel är en förutsättning

Handeln med livsmedel och insatsvaror är en förutsättning för vår försörjningsförmåga och har betydelse för våra grannländers försörjning.

- Med undantag för fjäderfäkött och vissa sötade mjölkprodukter har Sverige en negativ handelsbalans vad gäller animalier.
- Vad gäller vegetabilier har Sverige en positiv handelsbalans för spannmål, men negativ handelsbalans för övriga vegetabilier.
- De största importvarorna (godsmängd) är frukt, bär och grönsaker. De största exportvarorna är olika spannmålsbaserade produkter.

*Beräknade flöden
2006 i ton på sjö
(blå), järnväg
(grön) och väg
(röd) för livsmedel
och djurfoder.
Källa: Trafikanalys
Rapport 2016:7.*

Inhemsk produktion är viktig

Inhemsk produktion kan tillgodose befolkningens behov av energi i fredstid

- En robust inhemsk livsmedelsproduktion kan upprätthålla försörjningsförmågan under t.ex. handelsstörningar (som annars riskerar leda till bristsituationer).
- Det krävs omställning av såväl konsumtion som produktion för att klara störningar över längre tid.

Ekologisk produktion är mindre importberoende

Ekologisk produktion har både för- och nackdelar ur ett beredskapsperspektiv

- Ekologisk produktion har ett lägre beroende av importerade insatsvaror än konventionell produktion.
- En stor del av insatsvarorna produceras på gården.
- Den ekologiska animalieproduktionen bidrar med ca 15 procent av produktionen av nötkött, ägg och mjölk
- Den ekologiska produktionen har betydligt lägre hektarskördar än konventionell produktion för grödor som är viktiga i livsmedelsförsörjningen.

Diesel?
Utsäde?

En ny livsmedelsberedskap – tentativa slutsatser och förslag

Gränsytan mellan hållbar produktion och livsmedelsberedskap

Livsmedelsberedskap och hållbarhet har beröringsytor, men är inte samma sak

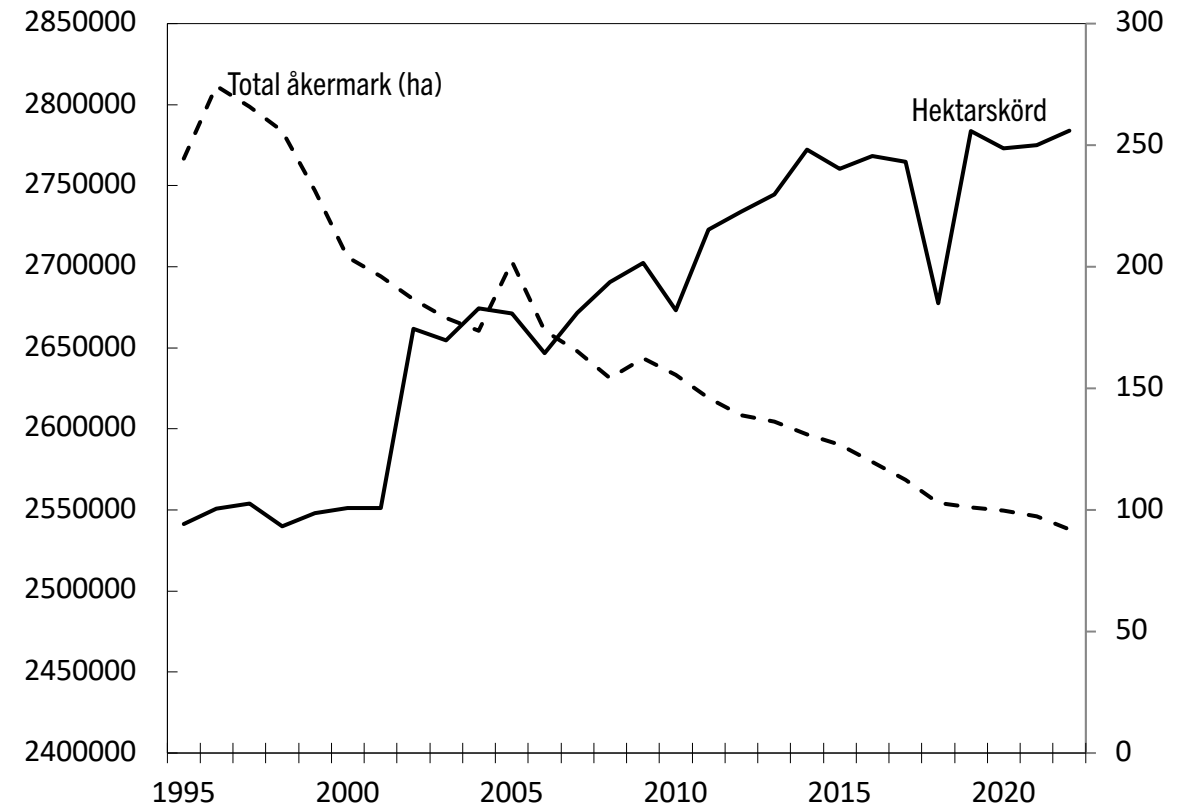
- Minskat beroende av fossilbaserade insatsmedel gynnar hållbar produktion och livsmedelsberedskapen
- Ekonomisk hållbarhet är en förutsättning för den inhemska produktionen
- Livsmedelsberedskap syftar dock till befolkningens överlevnad under störda förhållanden

Jordbruksmark bör värnas

Ökade hektarskördar har hittills kompenserat för minskande areal jordbruksmark

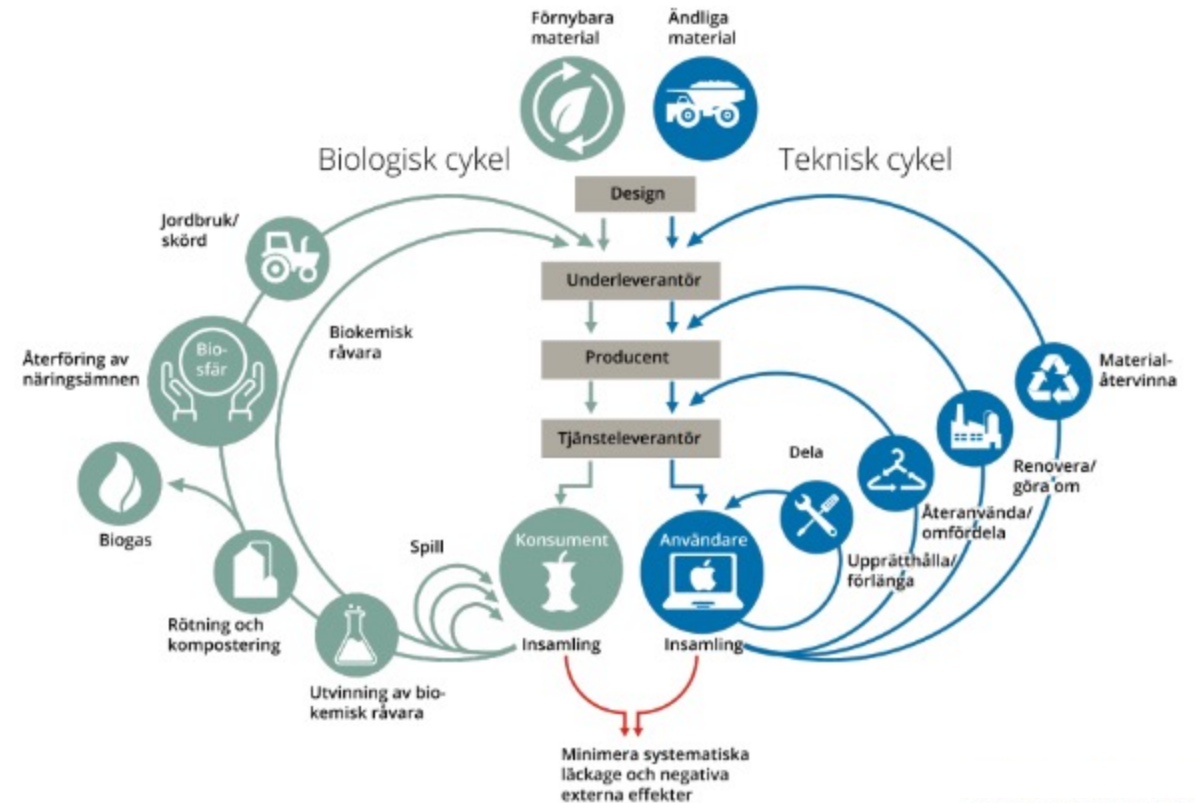
- Totala åkermarken minskar, främst p.g.a. bristande lönsamhet. Liten del exploatering.
- Hektarskördar har ökat och kompenserat för den minskande åkermarken.
- I Ukraina såddes 22 procent mindre areal år 2022 jämfört med 2021 p.g.a. Rysslands invasion. Överfört till svenska förhållanden motsvarar det ett bortfall av hela Skåne.

Potential för produktion av insatsvaror

Det finns potential – men också hinder – för inhemsk produktion av insatsvaror

- Tillgång till insatsvaror kan användas som säkerhetspolitiskt påtryckningsmedel.
- Minskat beroende av importerade insatsvaror från tredje land kan stärka vår livsmedelsberedskap.
- En biobaserad ekonomi som ger avsättning för inhemskt producerade råvaror från bl.a. primärproduktionen har flera positiva effekter.

Schematisk bild över cirkulär ekonomi. Källa: Ellen MacArthur Foundation återgiven i *Cirkulär ekonomi – strategi för omställningen i Sverige* (Regeringskansliet, 2020).

Beredskapslagring av insatsvaror

Beredskapslagring kan i vissa situationer möjliggöra omställning – men det finns risker

- Halverad import av insatsvaror uppskattas leda till en fjärdedel mindre skördar – befolkningens behov av energi kan då inte tillgodoses.
- Hur eventuell beredskapslagring ska utformas och styras är politiskt och juridiskt svårt.
- Inte självklart att beredskapslagring är mest effektiva användningen av begränsade resurser.

*Tidigare spannmåls-
magasinet i Eslöv från
1918, ombyggt till
bostäder 2008.*

Livsmedelsdistribution till hela landet

Utan fungerande distribution och butiker spelar det ingen roll hur mycket mat som produceras

- I princip finns inga lager, bara distributions-terminaler. Uppskattningsvis 1–2 veckors ”rullande lager” i distributionssystemet.
- Cirka 3 000 livsmedelsbutiker i landets samtliga kommuner. Fungerar också ofta som serviceställen för t.ex. post och apotek.
- Särskilda robusta livsmedelsbutiker bör kunna tillgodose behovet av nödvändiga livsmedel under störda förhållanden.

Lokalisering av terminaler (röda) och butiker (svarta).
Källa: Trafikanalys PM 2015:17. Uppgifter avser 2013.

Befolkningen har en viktig roll

En hungrig armé vinner inga krig – inte en hungrig befolkning heller

- Konsumtionsreducerande åtgärder kan få större och snabbare effekt än produktionsstimulerande.
- Befolkningens kunskap och motståndskraft har stor betydelse för samhällets förmåga att hantera en situation med livsmedelsbrist.
- Kommunerna har tillsammans med det lokala näringslivet och civilsamhället en viktig roll för distributionen av livsmedel under störda förhållanden.
- Ytterst handlar det om försvarsviljan.

Hur kan eko förbereda sig?

Omställningsförmåga möjliggör anpassning av verksamheten vid långvariga samhällskriser

- Går det att öka produktionen för att kompensera för bortfall i import?
- Går det att ersätta insatsvaror med andra för att kompensera bortfall i import?
- Går det att producera andra varor än normalt?

